

O POLOŽAJU ŽENE U NOVIGRADSKOM ZBORNIKU

JASENKA LULIĆ-ŠTORIĆ
Etnološki odjel Narodnog muzeja
Poljana pape Aleksandra III b.b.
23000 Zadar

UDK 34(09)+392.6
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno: 22.XII.1995.

U Novigradskom zborniku starohrvatskog običajnog prava iz 1551. i 1553. godine zabilježeno je običajno pravo od Knina do Nina. Kroz način podjele imovine te prava koja u obitelji imaju pojedini članovi, vidi se i položaj žene. Ona je dio patrijarhalnoga sustava koji karakterizira patrilokalnost, podređeni položaj žene u odnosu na muškarca, ženina pasivnost, odnos prema ženi kao prema vlasništvu.

Ustaljeni obrasci ponašanja pokazuju ideale određene zajednice. Pojedinač se s njima susreće, odgaja se za njih. Što je sredina zatvorenija, to se ponuđeni obrazac doživljava jednim izborom i kao takav prihvaća. I žena i muškarac u seoskoj tradicijskoj kulturi sjeverne Dalmacije prihvaćali su određene obrasce ponašanja karakteristične za svoj spol već od ranijih dana djetinjstva. O njima doznajemo npr. kroz opise različitih običaja te uloge muškarca i žene u njima. Putopisci, npr. Lovrić,¹ donosi opis seoske tradicijske kulture kontinentalnog dijela sjeverne Dalmacije (18. stoljeće). Ardalić,² učitelj, koncem 19. stoljeća nastoji što točnije zabilježiti sve detalje ove kulture. Usmena kazivanja kazivača rođenih u ovom stoljeću nadovezuju se na ranije opise.

Ravnoteža svekolike životne dinamike odražavala se kroz običajno pravo. Ono je vrlo važan pokazatelj ne samo imovinsko-pravnih odnosa koji postoje u određenoj sredini već i kulture te sredine. Uz Vinodolski zakon iz 1288. godine i Poljički statut iz 1440. godine svakako je zanimljiv i *Novigradski zbornik* starohrvatskoga običajnog prava iz 1551. i 1553. godine. U njemu je zabilježeno običajno pravo od Knina do Nina. Nastao je radi potreba mletačkih vlasti. Naime, zadarski knez morao je suditi i po hrvatskom običajnom pravu. Običajno pravo izražava jedan idealni model, a upravo taj idealni model pokazuje vrednote određene kulture. Odnoseći se na prošlost, kao što je slučaj s Novigradskim zbornikom, upoznaje nas u sadašnjosti s idealnim modelom koji je tada bio prihvaćen u zajednici. Ono što je predmet zapisanog običajnog prava ujedno je i

1 Ivan Lovrić: *Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivice*, Zagreb, 1948.

2 Vladimir Ardalić: *Bukovica, Život u zadruzi, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena V*, svezak 1, Zagreb, 1900.

ono što je najvažnije za život. To su bili feudalni odnosi gospodara i kmeta, obveze vezane uz zemljoradnju, stočarstvo, pčelarstvo, lov. Posebna je tema svakako uređenje odnosa unutar zadruge koji jasno pokazuju položaj žene i muškarca u njoj.

Novigradski zbornik navodi neke karakteristike svakog ženina statusa. Inicijacija ženskog djeteta u zreliju djevojčicu bila je kada je djevojčica imala dvanaest godina. Prema Novigradskom zborniku: "Isto tako je vjerodostojan sluga, koji prati (blago) do pastira, ako je muško od 16, a žensko od 12 godina".³ To pokazuje shvaćanje sredine da djevojčica prije sazrijeva negoli dječak.

Način na koji se vrši dioba, odnosno sestrina (ženina) prava pri diobi pokazuju mušku dominaciju. Situacija u kojoj se braća i sestre moraju podijeliti nakon majčine smrti pokazuje podređeni položaj sestre u odnosu na brata: "A sestrama, ako se koja uda, da moraju (braća) između sebe dati joj odjeću, obući je prema mogućnosti i kako bi se dolikovalo; a braća neka podijele njen dio između sebe".⁴ Dakle, sestri *de iure* pripada njezin dio, ali joj *de facto* ne pripada. Dio posjeda koji joj pripada sestra može dobiti jedino u vidu hrane i odijevanja, i to u slučaju da je u statusu djevojke i neudane djevojke koja se ne želi udati, već služiti Bogu.⁵ Kao što se razlikuju prava zakonitog brata i sestre, tako se razlikuju i prava nezakonitog brata i sestre. Tako se izvanbračnoj kćeri mora platiti kao služavki ili je "dolično odjeti i udati".⁶ Za razliku od nje izvanbračnome sinu "pripada pravo stečenoga ili da mu se plati kao najamniku ono što je pravo".⁷

Kod vlastele djevojka je mogla plodouživati imanje i prodati ga samo u nuždi.⁸ Udajom gubi to pravo,⁹ čak da i nema braće koja njezinom udajom nasljeđuju njezin dio. U tom slučaju imanje pripada vladaru koji vlada onim krajem.¹⁰

Udajom žena prelazi iz ruku braće u ruke muža: "ako se uda, da joj moraju dati odjeću od imanja, kako joj dolikuje".¹¹ Nekretnine uvijek ostaju u rodbinsko-dvornoj zajednici te se udajom nisu mogle prenositi. Djevojka u novu obitelj nikada nije mogla donijeti zemlju jer je ona temelj rodbinsko-dvornih zajednica.

Za udatu ženu trudnoća je svakako najznačajniji događaj. Međutim, žena je tada u jednom prijelaznom razdoblju koje karakterizira nesigurnost, rizik. Stoga i okolina s njom posebno postupa, tj. na neki je način izolira

3 Miho Barada: Starohrvatska seoska zajednica, *Novigradski zbornik starohrvatskog običajnog prava*, Zagreb, 1957, čl. 10.

4 Miho Barada, isto, čl. 2d.

5 Isto, čl. 3a i 3c.

6 Isto, čl. 4b.

7 Isto, čl. 4a.

8 Isto, čl. 5a.

9 Isto, čl. 5b.

10 Isto, čl. 5b.

11 Isto, čl. 3b.

od nekih njezinih prava koja bi ona inače imala, npr. ona se ne smije zaklinjati.¹² Briga o djetetu vezana je poglavito uz majku. Tako npr. u podjeli "na zube" (to je podjela prema tome koliko tko pojede) "a ako bi bilo dijete u kolijevci ili u povelju, običaj traži, da se zavežu skuti majčine košulje i da se napuni žitom; i to je hranarina takve djece."¹³ Majčinstvom žena dobiva i neka nova prava. Tako se npr. majka može naći na čelu zadruge ako je udovica.¹⁴ Međutim, u slučaju ponovne udaje djeveri su je "dužni dostojno opraviti i dati joj njeno ruho i miraz".¹⁵ Tako djeveri, zapravo, preuzimaju ulogu braće. Oni joj ne uskraćuju muževljev dio jedino ako se ona ponovno ne uda.¹⁶ U slučaju ponovne udaje žena sve do šesnaeste godine djeteta ostavlja dijete u kući njegova pokojnog oca, tj. sa djeverima. To pokazuje koliko su interesi zadruge bili jači od stvaranja osjećajnih veza, npr. onih između majke i djeteta. Jedini ženin izbor u tom je slučaju bio da se ne uda.

Podređenost žene muškarcu, ovako očigledno nazočna u običajnom pravu u 16. stoljeću, nalazi svoju potvrdu i kod već prije spomenutih autora. Ženin miraz pružao joj je mogućnost sudjelovanja u djeljenju. Naime, ako se on oplođuje, ona je uvijek dobivala. "I ako bi od njena miraza nastalo kakvo povećanje u blagu i paslo se bez ugovora, dužni su dati nevjesti polovicu prinove".¹⁷ Koliko se žena suprotstavljala, sukobljavala, teško je reći. No, sigurno je izvanbračni život udovicu morao dovesti u sukob s djeverima. U tom slučaju "mogu je djeveri otjerati bez ikakva dijela i drugo joj ništa ne dati nego ono, što bi se našlo njena ruha ili miraza; a ako bi se upotrebilo što njena ruha ili miraza, mora joj se nadoknaditi".¹⁸ To ujedno upućuje i na ženinu potrebu da živi svoj život.

Novigradski zbornik kroz običajno pravo naznačuje i položaj žene u obitelji i zadruzi. Kroz način podjele imovine te prava koja u obitelji imaju pojedini članovi, vidi se i položaj žene. Ona je dio patrijarhalnog sustava koji karakterizira patrilokalnost, podređeni položaj žene u odnosu na muškarca, ženina pasivnost, odnos prema ženi kao prema vlasništvu.

LITERATURA

Ardalić, Vladimir: Bukovica, *Život u zadruzi, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena V*, sv. I, Zagreb, 1900

Barada, Miho: Starohrvatska seoska zajednica, u: *Novigradski zbornik starohrvatskog običajnog prava*, Zagreb, 1957

12 Isto, čl. 14 i 34.

13 Isto, čl. 26b.

14 Isto, čl. 2a.

15 Isto, čl. 17b.

16 Isto, čl. 17a.

17 Isto, čl. 17c.

18 Isto, čl. 17b.

Lovrić, Ivan: *Bilješke o putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Sočivce*, Zagreb, 1948

WOMAN'S POSITION AS DESCRIBED IN THE NOVIGRAD CODEX

(Summary)

The Novigrad Codex on Early Croatian common law from 1551 and 1553 deals with common law enforced on the territory between Knin and Nin. The division of property and rights granted to certain family members speaks of the position of a woman. She was part of the patriarchal system where women were subordinate to men, passive and treated as a belonging.

(Translated by Lada Gamulin)